

de, så mange der har villet være med til at løse opgaven. Augustinusfonden, Simon Spies og adskilligt flere private fonde og virksomheder, heriblandt tre store pengeinstitutter, går hånd i hånd med Kulturministeriet. Så dyrt er det vel heller ikke at lave en flot bog, der trods alt er i sort-hvid.

Det skal erkendes, at opgaven teknisk er løst forbilledligt i et samarbejde mellem jyske og fynske virksomheder; tegningerne står mejslet med alle detaljer i en præcis sortfarve-dosering. Nørregård-Nielsens tekst er venligt fremadskridende, efter omstændighederne ukritisk, indimellem dog ret godt karakteriserende. Han har nok været underkastet visse krav om millimeterretfærdighed, så især de seneste afsnit bærer præg af opremsning. For tegnerne er det jo rart at komme med, men man kunne måske have ønsket sig en lidt fyldigere repræsentation af de helt store navne for perspektivets skyld. Her tænkes særligt på kredsen omkring Politikens »Magasinet«, der til dels også kom til at stå bag børnebogens genembrud fra de meget sene 1930'ere. Selvfølgelig skal der være plads til skinbarlige jubilæumsfestligheder, og denne bog er et overflødhedshorn af vore bedste tegneres arbejder. For anmelderen bæres førsteprisen af Bidstrups karakteristik af den danske dagspresse (s. 139). Nogle tegnere har åbenbart været sure og ikke villet være med. Det gælder vel Peter Lautrop fra Information. Han er sandsynligvis blandt dem, der »ikke har ønsket at optræde med tegninger i denne sammenhæng«. Ellers burde han nok have haft sit hjørne.

Ib Gejl

Eske Brun: *Mit Grønlandsliv*. (Gyldendal, 1985). 157 s., ill.

Eske Brun er en central skikkelse i Grønlands nyere historie. Efter nogle landsfogedvikariater i første halvdel af 1930'erne blev han i 1939 landsfoged i Nordgrønland med sæde i Godhavn. Han kom til at gøre hele krigsperioden med i Grønland, fra 1941 som ene-landsfoged med sæde i Godthåb, da hans kollega, Aksel Svane, kontinuerligt sad i New York for at pleje de amerikanske forbindelser. 1941-45 var han i realiteten eneheriker i Grønland, da forbindelserne til Danmark allerede fra april 1940 ikke eksisterede. Han måtte så ud over at være landsfoged også »være« Grønlands Styrelse i København, Grønlandsudvalg, finansudvalg, folketing og den hele regering.

Efter krigen vendte han tilbage til Danmark og blev efter halvandet års tid vicedirektør i Grønlands Styrelse, fra 1/1 1948 direktør. I den position kom han til at yde en betydelig indsats ved omlægningen af den danske Grønlandspolitik, den såkaldte nyordning i 1950, både som central deltager i det forudgående kommissionsarbejde og som leder af den administration, der skulle gennemføre reformerne. Fra 1950 som departementschef, da de grønlandske sager blev et departement under statsministeriet, en stilling han beholdt, da Grønlandsministeriet blev oprettet i 1955. Han tog sin afsked i 1964 som 60-årig.

Erindringer fra en så central placeret person har betydelig historisk interesse, og disse er særligt velegnede. Først og fremmest fordi de netop er, hvad Eske Brun erindrere. Han har ikke forsøgt at skrive periodens historie, heller ikke sin personlige historie, og han har på et enkelt sted nær ikke gravet gamle dokumenter frem til støtte for hukommelsen. Det borger småfejlene i oplysningernes detaljer for.

Overhovedet er der kun få detaljer. Derimod er holdninger og centrale vur-

deringer fremlagt, og det bidrager til at soliditere den tolkning af Eske Bruns virke i disse år, som så småt begynder at vokse frem fra historikernes arbejder. Den grundholdning, som Eske Brun lægger frem, har et liberalt præg. Selvhjulpethed og uafhængighed står i høj kurs. Den eskimoiske fortid kalder han jordens lykkeligste samfundsorden, karakteriseret ved fravær af krig og ved, at ingen var afhængige af andre end ægtefælle og forældre. Var der for lidt fangst, flyttede man. Der var plads nok, og der var ingen menneskeophobninger. Hvad man havde brug for, fremstillede man selv ud af naturen. Livet var dog barsk og uden nåde. Hungerdød ikke ukendt. Der er dog ikke tale om nogen tilbage-til-naturen-romantik, men beundringen for eskimernes overlevelsesevne og omstillingsevne giver de senere overvejelser over mulighederne for at føre grønlænderne ind i det 20. århundrede et optimistisk præg. Eske Brun troede på sine grønlændere. Han tvivlede ikke et sekund på, at de også kunne kapere de hurtige reformer, der kom til at præge tiden efter 1950. Jammeren over alt det gamle, der forsvandt i denne proces, har han kun mødt fra udenforstående – aldrig fra grønlænderne.

Et sådant synspunkt- og lad det bare være præget af erindringens næsten uundgåelige efterrationalisering – gør en handlekraftig administrator, og det var netop sam- og eftertidens væsentligste karakteristik af Brun som embedsmand. Selv nævner han flere steder i erindringerne, at det vigtigste er at tage en beslutning, helst en rigtig, men hellere en forkert end slet ingen.

Af egentlige »historiske« nyheder er der få, men til gengæld kommer de kendte markeringer til at stå skarpere og mere forståeligt. Konservatismen i Grønlands Styrelse i 1930'erne bliver forstående fremstillet. Det var direktør

Daugaard-Jensens dybeste overbevisning, at det var i grønlændernes interesse at blive ladet i fred med deres traditionelle liv (fiskeri kunne kun være en bibeskæftigelse), og at Grønlands Styrelse ved sin monopolstilling var bedst til at beskytte dem. Det er en vigtig delta-gerobservation at gå ud fra, når mellemkrigstidens danske grønlandspolitik skal analyseres.

Om krigstiden, hvor Eske Bruns vel mest afgørende indsats lå, hvor der var mest på spil, er han forbavsende kortfattet i forhold til, hvad han må vide. Hovedlinien er dog klar, regnet op i 3 punkter s. 66 f.: 1) Sørge for at verdensulykker i mindst mulig omfang kom til at forringe grønlændernes kår. 2) Understøtte de allieredes indsats mod nazismen. 3) Ikke danse på bordet, mens katten var ude, som han formulerer det. Det vil sige ikke benytte lejligheden til at gennemføre gennemgribende reformer, der ville være et fait accompli, når forbindelsen til et frit Danmark kunne genoptages. Denne politik må siges at være lykkedes efter enhver rimelig målestok.

Erindringerne røber intet om tunge overvejelser over, hvor langt man burde gå amerikanerne i møde som loyal embedsmand over for en dansk regering, der stadig eksisterede. Som Eske Brun fremstiller sig selv, er vi heller ikke tvunget til at antage, at de har fundet sted. At hans kollega, Aksel Svane, faktisk havde sådanne overvejelser, får vi heller ikke at vide. Det er ikke Eske Bruns sag at polemisere mod folk, han har været uenig med. Om direktør Oldendow, hans forgænger, til hvem forholdet i hvert fald i efterkrigstiden var spændt, får vi blot at vide, at han blev direktør i 1938. Ikke et ord derudover. Kauffmann, den danske gesandt i Washington, berømmes højt for sin holdning og handling. Dog skinner lidt af deres marginale uenighed igennem i

omtalen af, at Brun afviste, at grønlænderne kunne tåle at spænde livremmen lidt ind under krigen. Det blev, som Brun ville. Og meget indirekte kritiseres Kauffmanns 1941-baseaftale med amerikanerne. Ikke at den blev indgået, men at den blev indgået sådan, at en fri dansk regering ikke uden videre kunne opsigge den. Blandt krigens mange afgørende tildragelser har én fæstnet sig så stærkt i erindringen, at den måtte med. Det drejede sig om en skibssulykke i vinteren 1943. Fra samtidens trykte kilder er den kun indirekte omtalt i lokalnyt fra Ivigtut om en mindehøjtidelighed for 2 minearbejdere, der var omkommet ved en skibssulykke sammen med 11 andre danske 3. februar 1943 (Grønlandsposten 1943 s. 101 f.). Efter krigen blev der sat navn på skibet: det amerikanske troppe transportskib »Dorchester«, der var blevet torpederet i Skovfjorden uden for Julianehåb, hvor flere hundrede omkom (Grønlandsskabs årsskrift 1946 s. 69). I Eske Bruns erindringer bliver ulykkens omfang og uhygge klar. Der omkom så mange (800), fordi de eskorterende fartøjer af frygt for yderligere torpedoer ikke måtte standse og samle skibbrudne op. De sejlede med næsten fuld fart gennem de svømmende med net hængende ned fra rælingen. Dem der fik fat og kunne holde ved, blev reddet. Det var kun få. Efter 15 minutter i det kolde vand var alle øvrige frosset ihjel. Fejl i antallet af omkomne og reddede danske borgere for, at ulykken er husket af Eske Brun – ikke repeteret til lejligheden. Tallet 800 er naturligvis snarere en størrelsesorden end resultat af en optælling. Den er troværdig; thi det var næsten indbyggertallet i Godthåb.

Den første efterkrigstid var nær blevet et nyt vendepunkt for Eske Brun, idet han begyndte at se sig om efter andet arbejde, da Styrelsen ikke rigtig syntes at have brug for hans reformtan-

ker. Tilbage som én af to landsfogeder ville han nemlig ikke. For at understrege skuffelsen, vel sagtens, citeres udførlige uddrag af et memorandum, han skrev i sommeren 1945 med råd om, hvad der skulle overvejes at gøres. Det hørte han aldrig fra Styrelsen om. Som han husker det, kom Hedtoft som ny statsminister og reddede ham på strengen ved at tilbyde ham en nyoprettet stilling som vicedirektør i Styrelsen, som han tiltrådte 1/1 1947. Netop som han husker det! Hedtoft blev nemlig først statsminister i november 1947; men dateringsfejlen understreger det væsentligste: først med den ny regering fra november 1947 kom der rigtig gang i reformarbejdet. I tiden derefter blev Brun den centrale skikkelse i arbejdet. Der er ingen af de hovedsynspunkter, han trækker op, der er inkonsistente med samtidige kilder, og ideen i reformarbejdet kommer til at stå klarere ved, at kun hovedpunkterne er med: Grønland skulle som en ligeberettiget del af riget (formelt på plads efter grundlovsrevisionen 1953) sættes i stand til at klare sig selv på et acceptabelt niveau. Dertil behøvedes nogle kraftige investeringer finansieret fra Danmark. Men Grønland skulle ikke gøres identisk med Danmark. De mange udsendte fra Danmark og den forceerede undervisning i dansk var hjælpemidler til det egentlige, ikke et mål i sig selv. Det var han ikke i tvivl om, at grønlænderne kunne kapere. De tegn, der ret snart i 1950'erne viste omstillingsproblemer, vurderer han som noget, der kunne forventes og som i øvrigt blot var overgangsproblemer. De afgørende problemer for ham blev, at det grønlandske erhvervsliv ikke kunne bære en rimelig levestandard, og at løn-differentieringen mellem udsendt og hjemmehørende blev politisk uacceptabel.

Det vidner om hans prioritering af

opgaverne, at han i 1960-udvalget var villig til at forlade den bærende idé i 1950-reformen: det selv bærende grønlandske erhvervsliv, og nu ved tilskud gøre både levestandarden acceptabel og løndifferentiering til kvalifikations spørgsmål uden hensyn til folks fødested.

Da 1960-udvalget ikke var villig til at ofre muligheden for et rentabelt grønlandsk erhvervsliv, gik Eske Brun af som departementschef. Han troede ikke længere på, at det var den rette løsning. Der er ingen grund til at betvivle oprigtigheden, når han slutter med at glæde sig over, hvor godt det siden er gået. Her må han især tænke på udvidelsen i den politiske selvbestemmelsesret, sidst med hjemmestyret fra 1979.

Ud af disse erindringer kan der trækkes en prioriteringsrækkefølge for Bruns politik og for dansk Grønlandspolitik i den tid, han stod for styret.

1. Opretholde en acceptabel levestandard for grønlanderne.
2. Overføre så megen lokal selvbestemmelse og politisk ansvar som 1. kunne bære.
3. Indrette en selv bærende grønlandsk økonomi.

Bag dette, eller over dette, var også ønsket om at bevare Grønland som dansk område. Man kunne kynisk opfatte prioriteterne som middel hertil. Man kunne dog også opfatte denne »bevarelsestanke« som et udslag af den Daugaard-Jensen »syge« (jvf. ovenfor): Vi er trods alt alligevel de bedste til uselvsk at løse en uomgængelig udviklingsopgave.

Axel Kjær Sørensen

Kirsten Folke Harrits, Ditte Scharnberg. Poul Pedersen (udg.): *Arbej-*

dets mænd og kvinder. (AOF, Århus og AOF's Forlag, København, 1983).

I 1934 var den århusianske fotograf og kunstmaler Åge Fredslund Andersen ansat ved dagbladet Demokraten som pressefotograf. Noget af det første, han lavede for avisen, var en serie artikler med billeder fra byens arbejdspladser under fællestitlen »Arbejdets mænd og kvinder«. Serien bragtes ugentligt i perioden fra februar til september 1934. Fredslund Andersen nåede her at viderebringe indtryk fra mange forskellige håndværk – ja også fra ufaglærte – i arbejdssituationer. I alt 30 artikler blev det til. Siden flyttede Fredslund Andersen adskillige gange, og billedserien gik i glemmebogen, indtil hans ven og kollega Poul Pedersen efter et stort eftersøgningsarbejde fandt de originale glasnegativer, mere eller mindre medtaget, i et skunkrum til det atelier, Fredslund Andersen havde benyttet. Og af de mange forskellige emner, der her var negativer af, var Arbejdets mænd og kvinder altså det ene.

Henvend 50 år efter, at billederne blev bragt første gang, er et udvalg blevet gengivet i bogform. Det fortjener de fuldt ud.

Bogen har to indledninger. Den ene er skrevet af Poul Pedersen, der dels fortæller den spændende historie om billederne, dels giver et varmt portræt af Fredslund Andersen. Derudover har medarbejdere ved projektet »Arbejdererindringer i Århus«, Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg, analyseret billederne som kilde til arbejdet. Det skyldes, at udvalget af billeder er foretaget, så de fortrinsvis kan sættes i sammenhæng med fag, der indgår i erindringsindsamlingen. De kommer frem til, at Fredslund Andersen arrangerede de sete linjer og former, der fremhæver arbejderen som skabende menneske.